

PAYDAŞLAR KAPİTALİZMİ

Şirketlerin Sosyal Sorumluluk Hedefleri

Müge TUNA- Clairfield Türkiye Yönetici Direktörü ve TÜYİD Yüksek İstişare Konseyi Üyesi

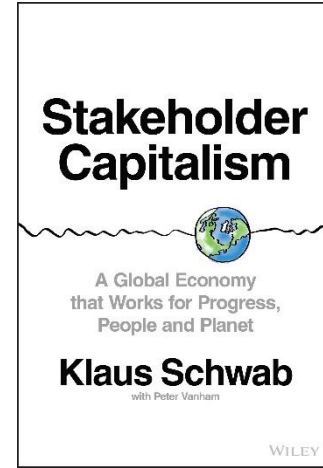
Giriş

Pandemi ve artan diğer doğal felaketlerle birlikte, sadece devlet kurumlarının yeterli olamayacağı boyutlardaki problemlerde sorumluluğun önemli bir kısmının özel sektör şirketlerine devredilmesi elzem hale geldi. Hem sağlık hem diğer çevresel faktörlerin yarattığı problemlerin derinliği ve karmaşıklığının ancak bu ortak sorumluluk paylaşımı ile finansal ve sosyal etkiler açısından çözüme ulaştırılması mümkün görünüyor. Yine pandemi sürecinde daha iyi anlaşıldığı üzere, şirketlerin çalışanlarına sahip çıkması ve işten çıkarmalardan olabildiğince kaçınmaları çok kritik hale geldi. IMF, OECD, Dünya Bankası gibi kurumların sürekli uyardığı gibi hem hükümetler hem özel sektör ortak aksiyonlar alarak, minimum işten çıkartma ile bu zor sürecin atlatılmasına destek vermeliler. Bu dönemde tekrar gündeme gelen konulardan biri, “Universal Basic Income” (UBI) (Üniversal Baz Min. Gelir) yönteminin uygulanma ihtimali ve bu yolla, giderek artan ekonomik eşitsizlik ile gelir dağılımı probleminde olası çözüm girişimleri oldu.

Şirket yöneticilerinin pandemi sürecinde bu şekilde toplumsal ve finansal sorumluluk üstlenmelerine örneklerden biri, Marriott International CEO’sunun yıllık maaşının tamamından ve diğer üst yönetimin de yıllık maaşlarının %50’sinden feragat etmeleri gösterilebilir. Bu örnekteki CEO davranışının, sosyal faydanın gözetilmesine ve tüm paydaşların entegre edilmesine ilişkin ihtiyaç duyulan dönüşüm olarak düşünülmesi mümkün ki böylece sadece hissedarların yararının gözetildiği düzenden uzaklaşılabilsin.

Sürdürülebilir, dayanıklı ve kapsayıcı ekonomik düzen arayışı içinde, Dünya Ekonomik Forumu’nun (Davos toplantılarını da organize eden) kurucusu Klaus Schwab’ın kitabı “Stakeholder Capitalism”de isaret ettiği gibi gelir dağılımı probleminin en etkili çözümü

ancak daha fazla iş / istihdam yaratarak bulunabilir ve bunun için başlatılan bir girişim de “Business Roundtable” (Meslek Yuvarlak Masası) tarafından duyurularak imzaya açılan “Purpose of a Corporation” (Bir Şirketin Amacı) isimli girişim- olup, bu girişimi 181 CEO, şirketleri adına tam iki sene önce 19 Ağustos 2019’da imzaladı.

Bu imza ile CEO’lar, çalışanlarının, müşterilerinin ve işleriyle ilişkili tüm çevre ve iş ortaklarının yararını bir arada gözeterek, tüm paydaşların faydasına uygun ve sorumlu şekilde yönetim kararları alacaklarına; şirketlerinin Yönetişim Prensipleri çerçevesinde işleyiş göstereceğine dair taahhütte bulunmuş oldular. Bu kapsamda daha fazla istihdam yaratmak, yaratıcılığı desteklemek, sağlıklı gıda ve çevre için çaba göstermek, yenilenebilir enerji yatırımlarını güçlendirmek, etik ve adaletli kuralların uygulanmasından taviz vermeyerek tüm paydaşların faydasına uygun iş yapış prensiplerine sahip çıkmak üzere oluşturulan bu girişim iyi niyetliydi. Ancak girişimin ikinci yıldönümünde Harvard hukuk profesörleri Lucian A. Bebchuk ile Roberta Tallarita’nın konuyla ilgili yaptıkları araştırma, tüm kurumsal yönetim çerçeve kararlarına, ilgili kurumsal ana sözleşme maddelerine yazılanlara rağmen imzalanan

girişimde amacına uygun ilerleme kaydedilmediğini gösteriyordu.

Peki Devlet?

Pandemi, küresel ekonomilerde birçok modelin yeniden ele alınmasını gündeme getirdi ve devletin ekonomik hayattaki rolü, salgın devam ederken tartışmasız etkin bir konuma geldi. Başta Amerika’da olduğu gibi çok ciddi büyüklüklerde altyapı paketleri açıklanırken, sosyal hayata ilişkin birçok sübvansiyonu içeren paketler de gündeme geldi. MIT Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Daron Acemoğlu, ekonomide devletin rolünü, kalkınma yaklaşımını ve kurumsallaşma alanındaki tartışmaları ele alırken; pandeminin uzun zamandır olan bazı problemleri iyice ortaya çıkardığına, bunların içinde eşitsizlik ve ekonomideki yönün nereye gittiği gibi sorular olduğuna değiniyor. Devletin rolü gittikçe önemli hale gelirken, refah devletinin geri gelmesi de aslında kaçınılmaz oldu.

Aynı zamanda, devletin ekonominin gidişatı üzerine olan etkisi de artmış durumda ve bu aslında tarihsel olarak da izlenen bir süreç. I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında da devletin harcamalarının ve doğrudan yaptığı etkilerin hızlı arttığı görülmüştü. Acemoğlu, pandemi sonrası da benzer sürecin yaşanmasını öngörüyor; buna bağlı olarak Amerika’da ve Avrupa’da görülen yüksek devlet harcamalarının artmasını ve sürekli bir hale gelmesini bekliyor. Bu harcamaların ekonomiye olan diğer etkilerini, yüksek altyapı yatırımları olarak da görüyoruz. Ayrıca yine pandemi döneminde gerekliliği daha da artan, şirketlerle toplum arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi gibi konularda da devletin yeniden önemli bir rol oynaması gerekiyor.

Diğer taraftan, Amerika’ya bakınca, son 30-40 senedir eşitsizliğin çok artmış olduğu görülüyor; orta tabaka büyük ölçüde işlerini ve gelirini kaybeden kesim. Benzer durum Avrupa’da da görülürken; bunu verimliliği artırma sürecine bağlayanlar olsa da, gerçek bundan farklı. Son 20 senedir, çok hızlı bir şekilde bilgisayar, robotik ve yapay zeka konusunda gelişmeler olmasına rağmen, Acemoğlu Amerikan ekonomisinin verimliliğinin çok düşük olduğunu ve aynı şeyin Avrupa ile Türkiye için de geçerli olduğunu söylüyor. Uygulanan ekonomi politikaları aslında verimlilik adı altında da

olsa, verimliliği artırmadılar ama gelir ve servetin kısıtlı ve belirli gruplarda toplanmasıyla eşitsizliği artırdılar.

ESG Yükümlülükleri ve Net-Sıfır Emisyon Taahhütleri

Ağustos 2021’de Fortune tarafından yapılan araştırmada, katılımcılara sorulan “geçmiş senede en büyük etkiye sahip olan olaylar neler?” sorusuna alınan cevaplar sırasıyla şöyle:

- MRNA aşısı ve algoritmaların sağlık sektöründe de ön plana çıkması
- İş ve ofis ayrışmasının yaşanması
- Kripto paraların ve finansın merkezi olmaktan uzaklaşması
- “Stakeholder (Paydaş) Kapitalizminin” yükselişi ve şirketlerin büyük kısmında ESG (Çevre, Sosyal ve Yönetişim) bilincinin ciddi oranda artmış olması
- Amerika ile Çin ilişkilerinin giderek ayrışması ve gerginleşmesi
- Amerika’da George Floyd’un öldürülmesi sonrası giderek kuvvetlenen “çeşitlilik”, eşitlik ve kapsayıcılık konuları
- Yine giderek artan zihinsel sağlık konularına ilişkin farkındalık ve dikkat.

Bu arada, çevre ve iklim değişimine bağlı tüm dünyada yaşanan yangın, sel, buzulların erimesi, hava kirliliği gibi artan sorunların istatistiki bir tespiti NOAA (National Oceanic and Atmospheric Administration) tarafından açıklanan, Temmuz 2021’in bu kayıtların tutulduğu 142 yılın en sıcak ayı olarak kayıtlara geçmesi oldu. Bu tür uç gelişmelerin yaşandığı çevre ve iklim konularında, şirketlerden tüm paydaşlarının (çalışanlarının, müşterilerinin, kurumsal ortaklarının) bu ESG yükümlülükleri çerçevesinde hareket etmeleri ve şirketin tüm ekosisteminin korunmasına azami dikkatin gösterilmesi beklentisi ön plana çıktı.

Bu kapsamda, 2020 yılında başlangıç duyurusu yapılan “Race to Zero” (“Sıfıra Doğru Yarış”) kampanyası ile ilk etapta tüm dünyada yaratılan karbon emisyonlarının %25’ine sebep olan yüzlerce şehir ve binlerce şirket, yıllar içinde sıfır karbon emisyonuna doğru yaklaşabilmek üzere taahhütlerde bulundular. Dünya şirketlerinin %20’den fazlasının, karbon emisyonlarını sıfıra indirmekle ilgili hedef tarih belirleyerek

açıklamalarda bulunduğu dair rapor “Energy & Climate Intelligence Unit and Oxford Net Zero” (Enerji & İklim İstihbarat Birimi ve Oxford Net Sıfır) tarafından yayınlandı.

“Net-zero emission” (net-sıfır emisyon) hedefine 2040’a kadar ulaşmak üzere şirketlerin iklim değişikliği ile savaşmak için kararlılığına bir örnek, CEO Dolf van den Brink’in yaptığı açıklamada görüldüğü gibi; Heineken (dünyanın ikinci en büyük bira üreticisi) yöneticilerinin yakın zamanda maaş ve prim ödemelerini bu hedefle bağlantılı hale getirmeye hazırlanıyor olmaları. Esasen tüm şirketler yönetim kurulu üyelerinden, yatırımcılarından ve müşterilerinden gittikçe artan bir baskıyla, dünyanın iklim değişikliği probleminde ilişkin etkilerini en aza indirmek için çalışmalar yaptıklarını kanıtlamak ve bu doğrultuda anlamlı adımlar atmak zorunda kalıyorlar.

Heineken örneğinde bakıldığında; yarattıkları emisyonun %90’ının tedarikçilerinden ve paketleme, depolama, nakliye faaliyetlerinden kaynaklandığı, kalan %10’un ise üretim sırasında yaratıldığı anlaşıyor. İşte burada olduğu gibi arz zinciri üzerinden yaratılan emisyonun azaltılması zorluklar içerdiğinden Heineken de operasyonlarını hızlı şekilde dekarbonize etmeyen tedarikçileri ile ilişkilerini kesmeye hazırlanıyor. Ayrıca Heineken, “Science-Based Targets (Bilime Dayalı Hedefler)” girişiminin onayladığı şekilde kısa vadede iklime ilişkin hedeflerini belirlemek üzere 2030’a kadar tüm emisyonlarını %35 azaltacağına dair taahhüdünü açıklamış durumda ve bu Paris Anlaşması’nın global ısınmayı 2 derecenin altında tutma hedefi ile de uyumlu.

Teknoloji, Yapay Zeka ve Artan Eşitsizlik

COVID-19 tüm jenerasyonların öncelikle dijital düşünmesine sebep oldu. Müşteri deneyimleri artık Omni channel perakende deneyimi çerçevesinde; mobil uygulamalar, elektronik ödeme, bulunulan her yerden sipariş verebilme gibi unsurları içerir hale geldi. 2017’de Starbucks ödeme işlemlerinin %30’u mobil uygulamalar üzerinden yapılmaktayken; 2018’de Çinli tüketicilerin %80’inin elektronik ödeme gerçekleştirdikleri tespit edilmiş (Kaynak: Bain).

Bu gelişmeler yaşanır ve ekonomilerde önemli büyümeler elde edilirken, 1980’lerden itibaren yaşanan başlıca problem ise bu yaşanan büyümenin gittikçe

daha az paylaşılar hale gelmiş olmasıdır. Endüstrileşen dünyada artan eşitsizlik, güvenli ve yüksek ücretli işlerin giderek azalmasının sonucu olurken; Acemoğlu 2019 yılında yaptığı tespitlerde yine bu adil paylaşılmayan büyümenin sonucunda, Amerika’da daha az eğitilmiş işçilerin ücretlerinin giderek düştüğüne, sınıf farklarının giderek açıldığına ve buna bağlı protestoların arttığına dikkat çekmiştir.

Acemoğlu’nun Pascual Restrepo ile yaptığı araştırması (Acemoglu and Restrepo 2019) ise otomasyonun, bu giderek artan “büyümeden eşit pay alamama” sonucuna başlıca sebep olduğunu; globalizasyon ve iş gücünün sermaye karşısında giderek gücünü kaybetmesinin de diğer faktörler olduğunu göstermiştir.

Bunca yeni makine ve algoritma bağımlılığına rağmen Amerikan ekonomisinde toplam faktör verimliliğindeki düşüklük dikkat çekicidir. İnsan gücü ve fiziksel sermayenin ne kadar verimli kullanıldığı ve üretim performansını ölçen toplam faktör verimliliğindeki son 20 yıldır yaşanan azalmanın, 2. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemden daha düşük olduğu tespit edilmiş (Gordon 2017 ve Acemoglu 2014).

Bütün çarpıklıkların hızlı düzelmesini beklemek mümkün değil ama daha fazla geç kalmadan önceliklerin neler olduğunu bireyler, şirketler ve devletler acil ve derin bir şekilde benimsemeli. Çevreye uyumlu projelere yatırım, istihdam yaratılmasının ön plana alınması, bunları sağlamak için düzenleyicilerin devrede olması, karbon emisyonu / salınımı için taahhütlerin verilmesi ve uyulmaması halinde ciddi yaptırımların (finansman bulamamak, ürünlerinin talep görmemesi ve satılamaması, ihracat yaparken ekstra vergi ödemek zorunda kalınması gibi...) devrede olması şart.